

Kadın tarihinden iki isim: Ulviye Mevlan, Nezihe Muhittin

Serpil Çakır

Ülviye Mevlan ve Nezihe Muhittin Türkiye'de kadının kurtuluş mücadelesinde önemli rol oynamış öncü kadınlardır. Ulviye Mevlan, feminist söylemi gündeme getiren Osmanlı Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin kurucusu ve Kadınlar Dünyası Dergisi'nin sahibidir. Nezihe Muhittin, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadının siyasal hak mücadelesini amaçlayan Kadınlar Halk Fırkası'nı kurmuş, Kadın Yolu Dergisi'ni çıkarmıştır.

Kendi buldukları yerden kadınların ve kadın hareketinin gelişimine yardım eden bu kadınların yaşamından ve deneyimlerinden ne yazık ki çoğumuz haberdar değiliz. Onlar feminist çevrede de tanınırlılık açısından Punkurstlerden daha az şanslılardır. Aşağıda bu durumun nedenleri üzerinde durulduktan sonra, iki kadının kadın hakları için verdiklerinin ortak ve ayrılan noktaları ve kadın olarak kendi yaşamlarını kuruş tarzları ele alınacaktır.

Yüz sene, tarihsel zaman açısından hiç de o kadar uzun bir süre değildir. Ama buna rağmen, biz bu kadar kısa bir zaman diliminin ötesine gidemiyor ve bizgerekliliği bilgileri elde edemiyoruz. Bunun nedeni öncelikle iktidarı elinde tutan, dolayısıyla bilgiyi de kontrol eden erkeklerin elinde biçimlenmiş tarih yazıcılığında aranmalıdır. Çünkü, tarih yazıcılığını elinde tutan erkekler, konu olarak kendi yaptıklarını önemli kılmışlar, kendi yaşamlarını kayda geçirmişlerdir. Tarih, savaşların, kahramanların, yönetimlerin tarihi olmuştur. Kamusal yaşamın dışında özel alanda yer alan kadınların deneyimleri ise kayda değer bulunmamıştır. 1970'lerde kadın hareketinin gelişmesine koşturarak, kadın tarihi araştırmaları da gelişti.1 Kadınların tarihteki görünmezliği temel problem olarak alındı. Kadınların deneyleri ortaya çıkarıldı.

Ancak batı kökenli bu feminist tarih yazımı biz 3. Dünya olarak tanımlanan bölgelerde yaşayan kadınlar açısından önemli tehlikeyi de beraberinde getirdi. Bu kez kendimizi erkekler tarafından yazılmış bir tarih içinde değil, fakat farklı bir tarihsel gelenekten gelen, bizden çok farklı deneyler yaşamış, batılı hemcinslerimiz tarafından yazılmış tarih içinde konumlandırmaya çalıştık. Öyle olunca da geçmişimizde batılı anlamda hareketler aramaya başladık. Örneğin Sufrajjet Hareketi gibi bir hareket bulamayacağımız inancıyla geçmişe bakmaktan vazgeçtik.

Bu noktada kadın hareketi ya da feminizm kavramından kaynaklanan tanım sorunu aşılması gereken bir başka olumsuzluk ortaya çıktı. Batılı ülkeler dışında yaşayan farklı kültür ve tarihe sahip kadınlar için bu kavramla neyin kastedildiğinin, hangi ölçütlerin alındığının bilinmesi, konunun bu açıdan değerlendirilmesi önemlidir. Çünkü feminist teorinin Batılı, beyaz, orta sınıf kadınların deneyimlerinin birleştirilmesi neticesinde ortaya çıkmış yaygın biçimi bizim gibi ülkelerde yaşayan kadınların deneyimini dışlamıştır. Bu biçim kadınları etnik ve seksüel bir homojenlik içindeymiş gibi gösterir. Oysa dünyanın diğer tarafında yaşayan kadınlar farklılıklar taşısa da hakları için belli mücadele verdiler. Feminist tarih anlayışı

4
içinde de varlığını sürdüren ve feminist tarihi kısırlaştıran batı merkezli görüşü kırmak, Türkiye'de yaşayan bir kadın olarak bir sorumluluktur.

Dini, etnik, ırk temelinde yeni kadın tarihleri yazılabilir. Çünkü deneyler ve kimlik politikası arasında bağlantı vardır. Feminist çerçevede cinsiyet farklılığı değil, kadınlar arasındaki farklılıklar önemlidir. Cinsiyet içinde deneyi de yeniden problematize eden bir teoriye ihtiyaç vardır. Çünkü yaşanan deneyler sonucu oluşan kimlik ve bu kimlikler temelinde yükselen politika arasında bağlantı vardır. Farklı deneylerden farklı politikalar oluşur. Bu nedenle hakimiyet, farklılık ve deney üçgeninin üzerinde önemle durulması gerekir.²

Türkiye'deki kadın tarihi araştırmalarının da kendine özgü açmazları vardır. Kadın deneylerine dolaylı kanallara başvurularak ulaşılmış, erkeklerin yazdıklarından hareketle, geçmişteki kadınların dünyasına bakılmıştır. Kadının kendi ifadesi, kendi faaliyetleri ve varlığı gözardı edilmiştir. Bu yönde yakın zamanlara kadar ayrıntılı bir araştırma yapılmadığı gibi,³ dönemin erkek entellektüellerinin görüşlerini vermek yeterli görülmüştür. Çoğu ikincil olan az sayıdaki kaynağın sürekli yinelenmesinden oluşan bu çalışmalar, verilen bilgilerin tartışılmadan doğru kabul edilmesine yol açmış, kadın geçmişin araştırılmaya değer olmadığı şeklinde yanlış bir kanıyı yerleştirerek, geçmişin bilinmezliğini sürdürmüştür. Oysa önemli olan kadının kendisinin, kendi bakış açısının verilmesidir.

Kadınların geçmişinin unutturulmasında bir diğer etken, Cumhuriyet'te olduğu gibi her yeni toplumsal yapılanmanın beraberinde kendi ideolojisini getirmesi ve bu ideolojinin eski ideolojileri gölgelemesidir. Yeni rejim, sürekliliği değil, kopuşu amaçlar. Oysa toplumsal olaylarda kopuş mümkün değildir. Kitle kültürü bu söylemi yayar, içselleştirir. Üstelik kadınların sadakatleri ulus, din gibi nedenlerden ötürü bölünebilir. Bu bazen kadınlık bilinçlerinin ötesine bile geçebilir, vizyonlarını köreltebilir. Cumhuriyet rejimi, özellikle Atatürk ve arkadaşları, muhafazakar kadının tüm engellemelerine rağmen kadınlar için medeni kanun, seçme seçilme hakkı gibi önemli reformlar başlattılar. Ancak Cumhuriyetle getirilen geçmişi inkar, kadın geçmişinin unutturulmasına da yol açtı. Hareketi yönlendiren kadınlar bile dönemin hakim söyleminin dışına çıkamadılar. Üstelik yeni bir toplum oluşturma çabaları içinde kadınlar için ayrı hak talepleri gereksiz görülebilirdi. Böylelikle geçmişin üzerine bir tül çekildi. Oysa Cumhuriyet'le kadına verilen hakların ardında gözden kaçırılmış bir mücadele geçmişi de vardı.

Kadınlar ve onların hak mücadelesi söz konusu olduğunda, arka planda daima harekete geçirici bir güç aranır ve eylemin başarısı doğrudan bu güce bağlanır. Oysa herhangi bir toplumsal olayı tek bir nedene bağlama girişimi indirgemeci bir yaklaşımdır. Bu görüş, ilk nedeni yahut temel nedeni arayarak hareketi sınırlamak ve küçümsemek düşüncesinin ürünüdür. Çünkü her toplumsal hareketin ardında belli temellendiriciler vardır ve bu temellendirilerden hareketle ortaya çıkan toplumsal hareketler çok boyutlu sonuçlar doğurur. Kadın hareketi başlangıç itibariyle modernleşme, milliyetçilik gibi akımların etkisiyle ortaya çıksa

bile, bir süre sonra kendi talebini gündeme getirerek bağımsızlaşmış, kendi kitlesine ulaşmış ve çıktığı noktayı aşarak, bambaşka bir kanala çıkmıştır. Türkiye'deki kadın tarihi çalışmalarıyla kadın hareketinin geleneği oluşturulmalıdır. Çalışmalar küçümsen ve unutturulan kadın geçmişinin sürekliliğini göstermede önemli rol üstlenmelidir. Hareketin devamlılığını sağlamak, mücadele etmede kadınların kendilerine güven duymalarını ve güç kazanmalarını sağlamak için geçmiş gün ışığına çıkarılmalıdır. Kadın hareketinin geleneğini oluşturan halkaları birleştirmek günümüz kadınlarının sorumlulukları arasındadır. Halkaları birleştirmede bize yol gösterecek olan en önemli kaynaklar onların ifadeleri ve yaşamlarıdır.

Ulviye Mevlan: Osmanlı Kadınının Yeni Bir Kimlik Kazanması
Ulviye Mevlan ve Nezihe Muhittin ikisi de sosyal ve siyasal yapıda önemli değişimlerin yaşandığı II. Meşrutiyet ortamında yetişmişler; değerlerin sorgulanması, çeşitli hak ve özgürlük taleplerinin gündeme getirilmesi, kamuoyunda tartışılarak uygulamaya geçirilmesi açısından, dergileri⁴ ve dernekleriyle⁵ bir hayli eylemci olan kadın hareketi içinde yer almışlardır. 1900'lü yıllarda kadın hareketi içinde yer alan, feminist anlamda bir hak arama mücadelesi veren Ulviye Mevlan'ın yaşamını öğrenmek benim için çok önemliydi. Ama araştırmaya başladığım andan itibaren bunun hiç de kolay olmayacağını anladım. Somut belge olarak Kadınlar Dünyasındaki yer alan yazıları onun yaşamı konusunda fazla ipucu vermiyordu. Sonraki yaşamı konusunda ise başvuracağım hiçbir kaynak yoktu. Bu arada bir tesadüf eseri yeğeni ve evlatlığı ile tanıştım. O anda yaşadığım güçlüğü nedenlerinden birini fark ettim. Ulviye Mevlan'ın soyadı evlilik nedeni ile birkaç kez değişmişti. Bu güçlük kadın tarihi çalışmalarının genel açmazlarından biriydi de aynı zamanda. Ulviye Mevlan hakkında elde edilen bilgiler sözel tarih yöntemi kullanılarak gerçekleştirildi. Ulviye Mevlan 1893 yılında Suriye'de doğdu. Küçük yaşta saraya getirildi, saray terbiyesi aldı. Daha sonra sarayın kurallarına uygun olarak yaşlı bir adamla evlendirildi. Ancak kısa süre sonra dul kaldı. İkinci evliliğini dönemin ünlü gazetecilerinden Mevlanzade Rifat (Rifat Mevlan) ile yaptı. Dergicilik işine girmesi bu evlilikten öncedir. 20 yaşındayken Kadınlar Dünyası dergisini çıkarmaya başladı. İlk sayılarda Nuriye Ulviye ismini kullandı. Mevlan imzasını 108. sayıdan sonra evlilik sonucu alacaktır. Kadınlar Dünyası'nda çeşitli konularda yazılar yazan Ulviye Mevlan, Atatürk'e muhalif düşünüp sürgüne gönderilen kocası Rifat Mevlan'dan ayrıldıktan sonra, tıp tahsili için Antakya'dan İstanbul'a gelen Ali Civelek'le tanışır. Ali Civelek kendisinden on yaş küçüktür. Ancak yaş farkı onlar için bir engel değildir. Kısa süre içinde evlenirler. Aileler tarafından pek onaylanmasa da bu evlilik Ulviye Mevlan'ın (Civelek) ölüm tarihi olan 1964'e dek mutlu bir yaşama sahne olur. Ali Civelek, karısının anısını yaşatmak için çeşitli çalışmalar yapar. Memlekiti Antakya Kırkhan'da bir sokağa Ulviye Civelek'in ismini verir ve bu sokakta bulunan bir kiliseyi restore ederek bir kütüphane haline getirir, belediyeye bağışlar.

4 Nisan 1913'ten 1921'e dek (ilk yüz sayı günlük, daha sonra haftalık) kesintilerle de olsa Kadınlar Dünyası'nı çıkaran Ulviye Mevlan (Civelek), sadece dergiyi çıkarmakla kalmamış, tüm olumsuz koşullara karşın yayının devamı için maddi-manevi gücünü seferber etmiş, hatta mücevherlerini bozma yoluna bile gitmiştir. Kadın sorununu bilen, bunun çözümlerini araştıran, bu uğurda kadınları harekete geçirmek için dernek kuran Ulviye Mevlan, Türk kadınının bulunduğu kötü durumdan bahsederek "muhitimizin erkekleri, kadınları 'kadın' değil, bir dişi mahluk olarak tanıyor ve bu zavallı mahluk ailede olduğu gibi erkeklerle beraber bulunmaya mecbur oldukları her yerde trende, vapurda, tramvayda, tiyatrodada, lokantalarda, ticaret ve sanayi gibi umumi müessesatda, velhasıl her yerde tahkir ve tezyiften kurtulamıyorlar" diyerek kendisinin bu durumu değiştirmek için çalıştığını, hatta tüm vaktini kadının kurtulmasına adanmış olduğunu belirtiyordu.6 Makaleleri yanı sıra, baş makaleyi de yazmaktadır. Kadınlar Dünyası imzasıyla yayınlanan ikinci sayfadaki baş makaleyi yazdığı üslubundan anlaşılmaktadır. Nitekim, bu bölüm 154. sayıdan itibaren "Düşünüyorum" adlı köşede açık imzasıyla yayımlanmıştır.

Kadınlar Dünyası, sahibi ve yazı kadrosuyla, hatta dergiye gelen yazı ve mektuplarıyla tümüyle kadınlara ait olan, Osmanlı kadınının sesini dile getiren ilk yayındı. Dergi, kadınların yazı yazmak konusundaki arzularının gerçekleşmesini, kendilerine güven duymalarını da sağlıyordu. Kadınlar Dünyası matbaasında basılan derginin, mürettibleri bile kadındı. Yazı kadrosunu kadınların oluşturduğu dergide yalnızca kadınların yazılarına yer verileceği ilke olarak benimsenmişti: "Hukukumuz, hukuk-ı umumiye arasında tanınmadıkça, kadın-erkek her nevi mesaide iştirak kabul olunmadıkça, Kadınlar Dünyası sayfalarını erkeklere açmaz7. Üstelik, kadınlığın yükselmesi ile ilgilenen erkeklerin, kadınlığa ilgisiz olan erkek gazetelerinde yazılarını yayınlamaları, daha yararlı olacaktı.8

Dergi, Osmanlı kadınının hakkını aramada, değişmesini istediği değerleri sorgulamada etkin bir role sahiptir. Kadınlar Dünyası aynı zamanda Osmanlı kadınının hukukunu savunan, hakkını arayan, bu yolda bir hareket başlatan Osmanlı'da kadınların eşit hak mücadelesini yönlendiren önemli bir dernek olan Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin (Osmanlı Kadınlarının Hukukunu Savunma Derneği) de yayın organıdır. Din ve mezhep ayırımı gözetmeksizin her kadına hatta Türkçe bilmeyen ecnebi kadınlara bile açık olan dernek, 28 Mayıs 1913'te kurulmuştur. Dernek, Kadınlar Dünyası Dergisi'yle kendini kamuoyuna duyurarak, harekete destek veren kadınların sözcülüğünü üstlenmişti. Bilinçlendirme ve yol gösterme işlevleriyle Osmanlı kadınına yeni bir rol kazandırmaya çalıştığı gibi, kadınların harekete geçmesini de sağlamıştır.

Ulviye Mevlan Kadınlar Dünyası'nı çıkarırken ve cemiyeti kurarken temel düşüncesinin kadınlığı uyandırıp, bilinçlendirerek, üretken hale getirmek olduğunu vurgulamıştır.8 Ayrıca o siyasal hakların elde edilmesinin kendileri için ne denli önemli olduğunun da bilincindeydi. Bilincinde olduğu bir diğer nokta, toplumsal yaşama aktif olarak katılımı siyasete katılım arasındaki direkt bağlantıydı. Bu nedenle öncelikle ailede, toplumsal yaşamda ve çalışma yaşamındaki hakları talep etmiş, siyasal hakları bu

hakların tamamlayıcısı olarak görmüştür. Batılı kadının gündeminde olan siyasal hak istemi, cemiyetin programına daha sonra girecektir. öncelikle aile yaşamında ve toplumsal yaşamdaki ilişkiler ağında düzenleme yapılmalıydı. Kadını sınımsız kuşatan geleneklere, kısıtlamalara, eşitsizliğe mücadele başlatır. Bu düşünceler cemiyetin programında da yer alır.⁹

Kadın hareketini, çağın ideolojik değişimine ve kadınların bilinç düzeylerinin yükselmesine paralel, doğal bir aşama olarak gören Ulviye Mevlan, 4 Nisan 1914'te şu ifadeyi kullanıyordu: "Biz Osmanlı kadınları sınıfımızın bu gayretine, açmış oldukları çığıra; terbiye-i içtimaiyemiz, adab ve adetimiz dairesinde girmek istiyoruz."

Ulviye Mevlan, kadın-erkek eşitliğinin sağlandığı yeni ve insani bir dünyanın meydana getirilmesini istiyor, kadınların bu dünyada insanlığı mutluluğa ulaştıracağını belirtiyordu: "Haksızlığı, biçareliği, müsavatsızlığı kaldırarak, ahlakın, vicdanın muhakemesiyle vücuda getirilecek yeni ve insani bir teşkilat. Bu teşkilat içinde insanıyeti yükseltecek, ademiyeti mesud edecek ancak kadın ve erkeğin hukukta müsavatıdır. Mesudiyet umumiye-i beşeriye, hukuk-ı umumiyede görülecek müsavat sayesinde tecelli edecektir. Hukukta olsun, mesaide olsun müsavat-ı umumiye kabul edilmez ise, insanıyet kemalini ademiye mevkiini bulamayacaktır. Erkeklerin hukuku derecesinde kadınların dahi hüviyet-i kavanini umumiyede [genel kanunlar] tanınınca işte o dakikadan itibaren beşeriyetin mesud olacağına iman etmelidir."¹⁰

Feminizm sözcüğü Kadınlar Dünyası'nda yazı yazan kadınların kullanılmaktan çekinmedikleri bir kavramdı:¹¹ 19 Şubat 1921'de no: 194/8'de Nimet Cemil, bu konuya çok net bir biçimde açıklık getirmişti: "... Bir çok mühim şeyler vardır ki, her millette mevcut olduğu halde, bir çok milletlerde ismi hatta tercümesi bile yoktur. (Telgraf, otomobil, vapur vb) Binaenaleyh nisailik nisaiyyün tabirlerine hiç bir ihtiyaç hissetmiyoruz. Feminizm kelimesini aynen kullanmayı tercih ederiz. Varsın lisanımıza bir ecnebi kelime daha girmiş olsun ne zararı var. Yalnız feminizmin varlığı ve gerekliliği kabil-i inkar değildir."

Kadının kurtuluşunun sadece kendi gücüyle olacağını ısrarla savunan Ulviye Mevlan, kadın olarak toplumun kendine biçtiği rollerin farkındadır. Erkeklerin kadın sorunlarını çözmede samimi olmadıklarını, kadınları oyalayan, kandıran bu sözlere artık kanılmayacağını belirtir: "Biz, bizi iğfal eden muharrirlerin sözlerine artık ehemmiyet vermeyeceğiz. Kadınlar erkeklerin can yoldaşı imiş, ömür arkadaşı imiş, aklın, zihnin tamamlayıcısı, yuvanın düzenleyicisi, idarenin nazırı velhasıl şerik-i hayatı imiş. Daha bilmem ne imiş. Bunların hepsiyalan. Yalan olmakla beraber ince olan hislerimizi ihtizaza getiriyor, bizi aldatıyor. Bu aldınmayüzündendir ki hukukumizi müdafaa edemiyor, daima erkeklere atıl bir esir kalmışız. insanların dünyada duyulduğu zamandan beri hal, bu minval üzeredir. Erkek kadın daima ayrı ayrı hayat takip etmiştir."¹²

Kadınlar her alanda sanatta, bilim alanında hatta siyasette kendilerini gerçekleştirebilecek yeteneklere sahiptiler. Yeter ki yeterli eğitimi alabilsinler, uygun ortamı bulabilsinler, her türlü kısıtlamalardan muaf tutulabilsinler:

"Tarih bize alim, sanatkar, hatib, siyasi bazı kadın simaları

tanıtmıştır. Fakat bunların adetleri erkeklere nisbeten azdır. Bu azlığın sebebi, şüphesiz hayat-ı cemiyette kadının erkeğe nisbetle mahdud bir daire-i faaliyet içinde sıkıştırılmış terbiye ve tahsilde dahi dar bir çember içine alınmış bulunmasıdır. Hukuk-ı siyasiyede kadınları müsavi bulundurmamak istemeyen mehafil kadının henüz ilmen tekamül edememiş olmasını demiyen ediyorlar. ilmen ve fikren takamülün tahsile, serbesti-i tahsile mütevakıf olacağı belli iken, bu ciheti de hiç kaale almıyorlar. Ve yalnız saha-ı siyasiyatta kadınların büyük bir iktidar ve ehliyet gösteremeyecekleri iddia olunuyor."13

Ulviye Mevlan'a göre, kadınların seçme ve seçilme hakkına kavuşması önlenemeyecekti, bu hak ne olursa olsun, bir gün mutlaka alınacaktı: "Bugün kemal-i fahr ile görmekte olduğumuz kadın işçiler, sanatkarlar, tacirler, memurlar gibi pek yakın bir atide dahi hanımları mebus göreceğiz ve kürsü-i hitabette alem zerine irad edecekleri noktaları yazacağız. Bu artık tahakkuk etmiş bir hakikattir."14

Kadının ezilmişliğinin sadece kamusal alandan dışlanmış olmakla değil, özel alandan kaynaklandığını belirtiyor, ailedeki ilişkileri sorguluyor, erkeğin ailenin reisi olarak görülmesine karşı çıkıyordu: "Bir ailenin müdür-i mesulu yalnız erkek ise, hayat-ı aile yok demektir. işte feminizm erkeklerin dimağlarında asırlardan beri yerleşmiş bu sakim nazariyeyi yıkmak istiyor. Gaye budur. Erkek ve kadının her hususta müsavatını istiyor."15 Kadın dernekleri tüm kadınlara açık olmalı, amaca ulaşmak için ortak dayanışmaya girerek çalışılmalıydı. İngiltere'de kadınların seçme hakkını kazanırken, Osmanlı kadınının bu hakka kavuşamamasının nedenlerini tartışırken, sorunu örgütlenmedeki aksaklığa bağlayan Ulviye Mevlan, kadın derneklerinin aristokratik gaye ve nizamlar taşıdığına dikkat çekmişti. Tüm etnik farklılıklar dışında kadın olmanın getirdiği aynılıklara dikkat ederek, birlikte hareket edilmeliydi, kadınlar ancak örgütlenerek güç kazanabilirlerdi: "Şüphesiz yolumuzu iyice tanzim edememiş olduğumuzdandır. Ayrı ayrı yollarda semeresiz yürüyüp beyhude yorulmamızdandır. işte ben en gür bir sesle umum kadınları, bilhassa büyük, tanınmış ve atiyi düşünebilen kadınları tekrar birliğe davet ediyorum: Geliniz mevki, şahsiyet aramayınız. Elele verelim, yalnız mukaddes gayemize çalışalım. istikbal için şimdiden parlak nasiyeler hazırlayalım."16

Siyasal Hak Alma Mücadelesinde Nezihe Muhittin

Siyasal hak talebi 1 Ocak 1921'de DMHNC'nin programına girerken bu yıllarda bir başka kadın, Nezihe Muhittin (1889-1958), kadınların bu hakkı elde etmeleri için bir parti kurma çabası içindedir. Aslında Nezihe Muhittin, Nezihe Muhlis adıyla Kadınlar Dünyası'na yazdığı makale ile ilk kez 6 Nisan 1913'te yayın hayatına girer. Nezihe Muhittin, gerek aile, gerekse aldığı eğitim bakımından Ulviye Mevlan'dan farklıdır. Bürokrat bir aileden gelmektedir. Eğitimini, daha çok özel derslerle tamamlamıştır. Babası Musul istinaf azalığından emekliye ayrılmış bulunan Muhittin Bey, annesi ilk Sazaskeri ağası Hüseyin Paşa'nın torunu Ali Şevket Paşa'nın kızı Zehra Hanım'dır. Kısa bir süre mahalle mektebine gitmiş, burada verilen eğitimin yetersizliği nedeniyle evde özel ders alması tercih edilmiş, bir ara Kumkapı

(Tarih Vakfı
Siyasal Partiler
Tarih Vakfı
1913)

Sörlük Okulu'na verilmiştir. Okulda Fransızcasını ilerletmiştir. Amacı öğretmen olmaktır. Öğretmen okulunu bitirmediği halde, öğretmen olmak için Maarif Nezareti'ne dilekçe vermiş, açılan sınavı kazanmıştır. Ardından Kız idadisinde "Ulum-ı Tabiiye" derslerini vermeye başlamıştır. İlk romanı Şebab-ı Tebah'ı 1909'da Nezihe Muhlis adıyla yazdı. 20 yaşında Darülmuallimat'a öğretmen olarak tayin edilir. Eğitimin gelişmesi konusunda Maarif Nezareti'ne layihalar gönderdi, önerilerini açıkladı. İttihat Terakki Kız Sanayi Mektebi'nde jimnastik, piyano, biçki-dikiş derslerini verdi. İttihat ve Terakki Partisi çekilince bu okulun kapatılmaması için mücadele verdi. Balkan Savaşı yıllarında ise, orduya malzeme sağlamak için okulu dikimevi haline soktu. İttihat Terakki'nin Nur-u Osmaniye Kulübünün ilkyardımcı hastanesinde hemşirelik yaptı. Bir ara ilkokullar ve yabancı okullar müfettişliğinde bulundu. Selçuk Hatun Kız Sultanisi, Kız Hayat Mektebi ve İzmir Hilal Sultanisi'ne müdür oldu. Fizik ve hayvanat dersini verdiği İstanbul Gazi Osman Paşa Ortaokulu'ndan emekli oldu.

Nezihe Muhittin, dernekçilik, dergicilik, hitabet ve yazarlık vasıflarına da sahiptir. Balkan Savaşı ertesinde, 1913'te kurulan savaş sonucu yoksul ve kimsesiz kalan kadın ve çocukların sorunlarına eğilen, eğitimleri ve iş bulabilmeleri için çalışan "Osmanlı Türk Hanımları Esingeme Derneği"nde görev alır. 17 "Donanma Cemiyeti"yle, "Müdafaa-i Milliye Kadınlar Heyeti" gibi, ülke savunmasına yönelik derneklere de faaliyet gösterir.

Ancak asıl mücadeleyi bağımsızlık savaşı sonrasında doğrudan siyasal amaçlı bir parti kurmakla başlatmıştır. İlk ve tek olma özelliğini bugüne dek sürdüren "Kadınlar Halk Fırkası"nı 16 Haziran 1923 tarihinde kurmuş, partinin başkanlığına seçilmiştir. Partinin amaçları programında, kadınların sosyal, iktisadi ve siyasî sahalarda gelişmesini sağlamak, haklarını almak olarak açıklanmıştır. Kadınlık aleminin kitlevi harekete muktedir kılınacak bir dereceye getirilmesi ve özellikle ülkenin sosyal ve ekonomik ilerleme gayesinin güdüleceği belirtilmişti. Bir yandan kadınları aydınlatmak, onları müstakbel görevler olarak tanımlanan analık ve aile kadınlığı görevlerine hazırlamak amaçlanırken, bir yandan da kadının askerlik yapması istenmişti.¹⁹

Ancak seçim kanununda kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmadığı için partinin kurulması önlenmişti. Bu kez parti programı daha ılımlı hale getirildi ve 5 Şubat 1924'de izin alındı. Ancak bu izin parti için değil, dernek içindi ve bu amaçla "Türk Kadınlar Birliği" adıyla yeni bir dernek kuruldu. Programındaki tüm siyasal içerikli maddeler çıkarıldı. Dernek, Türk kadınına sosyal ve siyasal haklar karşısında her türlü sorumluluğa sahip kılacak düzeye erdirmek amacını benimsedi.²⁰ Nezihe Muhittin çıkardığı Kadın Yolu-Türk Kadın Yolu adlı dergiyle derneğin amaçları yönünde çalıştı.

Dernek programında yer almasa da Nezihe Muhittin siyasal hak istediğinden vaz geçmiş değildi. 16 Temmuz 1925'te batıdaki kadın hareketinin en önemli başarısı olarak belirttiği bu hakkın ne denli gerekli olduğuna dikkat çekiyordu: "Bu kuvvetli dünya cereyanından şüphesiz bizler de nasibdar olacağız. Yirmi sene evvel uzak diyarların bazı hareketlerini gazete havadisleri

Sörler Okulu'na verilmiştir. Okulda Fransızcasını ilerletmiştir. Amacı öğretmen olmaktır. Öğretmen okulunu bitirmediği halde, öğretmen olmak için Maarif Nezareti'ne dilekçe vermiş, açılan sınavı kazanmıştır. Ardından Kız idadisinde "Ulum-ı Tabiiye" derslerini vermeye başlamıştır. İlk romanı Şebab-ı Tebah'ı 1909'da Nezihe Muhlis adıyla yazdı. 20 yaşında Darülmuallimat'a öğretmen olarak tayin edilir. Eğitimin gelişmesi konusunda Maarif Nezareti'ne layihalar gönderdi, önerilerini açıkladı. İttihat Terakki Kız Sanayi Mektebi'nde jimnastik, piyano, biçki-dikiş derslerini verdi. İttihat ve Terakki Partisi çekilince bu okulun kapatılmaması için mücadele verdi. Balkan Savaşı yıllarında ise, orduya malzeme sağlamak için okulu dikimevi haline soktu. İttihat Terakki'nin Nur-u Osmaniye Kulübünün ilkyardımcı hastanesinde hemşirelik yaptı. Bir ara ilkokullar ve yabancı okullar müfettişliğinde bulundu. Selçuk Hatun Kız Sultanisi, Kız Hayat Mektebi ve İzmir Hilal Sultanisi'ne müdür oldu. Fizik ve hayvanat dersini verdiği İstanbul Gazi Osman Paşa Ortaokulu'ndan emekli oldu.

Nezihe Muhittin, dernekçilik, dergicilik, hitabet ve yazarlık vasıflarına da sahiptir. Balkan Savaşı ertesinde, 1913'te kurulan savaş sonucu yoksul ve kimsesiz kalan kadın ve çocukların sorunlarına eğilen, eğitimleri ve iş bulabilmeleri için çalışan "Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği"nde görev alır.17 "Donanma Cemiyeti"yle, "Müdafaa-i Milliye Kadınlar Heyeti" gibi, ülke savunmasına yönelik derneklere de faaliyet gösterir.

Ancak asıl mücadeleyi bağımsızlık savaşı sonrasında doğrudan siyasal amaçlı18 bir parti kurmakla başlatmıştır. İlk ve tek olma özelliğini bugüne dek sürdüren "Kadınlar Halk Fırkası"nı 16 Haziran 1923 tarihinde kurmuş, partinin başkanlığına seçilmiştir. Partinin amaçları programında, kadınların sosyal, iktisadi ve siyasî sahalarda gelişmesini sağlamak, haklarını almak olarak açıklanmıştır. Kadınlık aleminin kitlevi harekete muktedir kılınacak bir dereceye getirilmesi ve özellikle ülkenin sosyal ve ekonomik ilerleme gayesinin güdüleceği belirtilmişti. Bir yandan kadınları aydınlatmak, onları müstakbel görevler olarak tanımlanan analık ve aile kadınlığı görevlerine hazırlamak amaçlanırken, bir yandan da kadının askerlik yapması istenmişti.19

Ancak seçim kanununda kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmadığı için partinin kurulması önlendi. Bu kez parti programı daha ılımlı hale getirildi ve 5 Şubat 1924'de izin alındı. Ancak bu izin parti için değil, dernek içindi ve bu amaçla "Türk Kadınlar Birliği" adıyla yeni bir dernek kuruldu. Programındaki tüm siyasal içerikli maddeler çıkarıldı. Dernek, Türk kadınına sosyal ve siyasal haklar karşısında her türlü sorumluluğa sahip kılacak düzeye eriştirmek amacını benimsemişti.20 Nezihe Muhittin çıkardığı Kadın Yolu-Türk Kadın Yolu adlı dergiyle derneğin amaçları yönünde çalıştı.

Dernek programında yer almasa da Nezihe Muhittin siyasal hak isteginden vaz geçmiş değildi. 16 Temmuz 1925'te batıdaki kadın hareketinin en önemli başarısı olarak belirttiği bu hakkın ne denli gerekli olduğuna dikkat çekiyordu: "Bu kuvvetli dünya cereyanından şüphesiz bizler de nasibdar olacağız. Yirmi sene evvel uzak diyarların bazı hareketlerini gazete havadisleri

verirken, bizler bunları gulyabani efsanesi gibi dinlerdik, fakat bugün müdrik-i rey sahibiolmayan tufeylidir (asalaktır)"²¹ Nezihe Muhittin, tüm kanunlara uymaya, her vatandaş gibi vergi vermeye zorunlu olan Türk kadınına seçim hakkının verilmemesinin anlamsızlığını eşitlikçi feminist söylemi kullanarak dikkat çekiyor, kadınların hak talebini şu şekilde meşrulaştırmaya çalışıyordu:

"öğretim cins ayırmaksızın bir mecburiyet hükmünde genişletilmiş olmasına binaen Türk kadınının maduniyyeti [yokluğu] mevzu bahis olamaz. Halbuki seçim meselesinde seçmenin mutlaka okuma bilmesi de mecburi değildir. Kahvehane köşelerinde miskinâne esrar çeken birine verilen bu hak, kendini müdrik, tahsili mükemmel bir kadından esirgenebilir mi?"²²

Dernek tüzüğüne siyasal hak talebi 1927 Mart'ında girdi. İstanbul'da düzenlenen kongrede kadınlar için oy hakkı istendi, gelecek yerel seçimlere katılım için girişimde bulunulması kararlaştırıldı. Nezihe Muhittin, mecliste bu yönde bir hakkın tanınması için görüş birliği sağlanamamasına, özellikle basının isteklerin ılımlı olması yönündeki telkinlerine karşın çabalarından yılmadı. Yasama dönemi sona ermeden bu hakkın elde edileceği inancındaydı. Seçimlere katılma hakkının verilmeyeceği anlaşılınca, bu kez dernek adına bir erkek aday gösterildi. -İstanbul Valiliği Hukuk İşleri Müdürü Kenan Bey- Bu teklif de reddedildi. Nezihe Muhittin bu amacından vazgeçmek niyetinde değildi. Mücadeleyi kadınların geleceği için gerekli görüyordu: "Biz, seçim haklarımızı elde etmeye dayalı idealimizden vazgeçmiş değiliz. Zira bundan vazgeçersek derneğimizin hiç bir varoluş nedeni kalmaz. Davamızın zaferi için ölünceye kadar çalışacağız. Bizim yaşamımız buna yetmezse hiç olmazsa bizden sonra gelenler için ortalığı temizlemiş oluruz."²³

Bazı çevrelerin özellikle basının derneğe olumsuz bakışı, Eylül 1927'de dernek içinde yaşanan bunalım ve anlaşmazlık, buna bir de polisin dernek merkezinde arama yapması ve usulsüzlük kararı vermesi eklenince derneğin kurucusu ve başkanı Nezihe Muhittin ve yönetim kurulu görevden uzaklaştırıldılar.²⁴ Yerine gelen yönetim ise, derneğintavrını yumuşatacak, daha çok kültürel, ekonomik ve hayır işlerine önem verecekti. Bu tavır belki de 1930'da yerel seçimler ve 1935'de genel seçimlerde aday gösterilen ve seçilen kadınların büyük kısmının "Kadınlar Birliği Derneği" üyeleri arasından çıkmasını sağlayacaktı.

Ancak Nezihe Muhittin açısından mücadele bitmiş değildi. Dönemin siyasi iktidarınının kadın konusunda yeterli girişimler yapmadığına inanan Nezihe Muhittin bu yöne dikkat çekmek için sürekli çaba içindedir. Bir grup kadınla birlikte, İstanbul Üniversitesi rektörü Emine Neşet Ömer Bey'i Üniversitedeki kız öğrencilerin katılacağı bir miting düzenlenmesi için ziyaret eder.²⁵

1930'da bu kez Nezihe Muhittin'i programında kadınlara seçme-seçilme haklarını tanıyacağını ilan eden Serbest Cumhuriyet Fırkası içinde yer alır. Oluşturduğu kadın gruplarıyla Türk siyasal tarihinde ilk kez evlere dek giderek kadınlarla konuşur, parti için propaganda yaparak üye toplar. Partinin bir kadın derneği oluşturması için yazar Suat Derviş'le birlikte partiye bağlı Kadın Varlığı adlı derneği kurma çabasına girişir.²⁶ Ardından Serbest Cumhuriyet Fırkası adayları olarak iki kadın

Nezihe Muhittin Beyoğlu'ndan, Suad Derviş Beyazıt'dan 1930 ilk sırada seçime katılırlar. Ancak seçimi kazanamazlar. Zaten SCF da bir süre sonra dönemin iktidarı tarafından kapatılır.

Nezihe Muhittin, 6 Aralık 1934'te kadınlara seçme-seçilme hakkının tanınmasından sonra, 6 Şubat 1935'te, bir parti altında değil de bir diğer kadın olan Şaziye Berrin gibi bağımsız aday olarak seçime katılmayı tercih eder: "Dört senedir Halk Fırkası'na bağlıyım ve prensiplerine tamamen sadıkım. Önder Atatürk Serbest mebuslar da çıksın. İşleri samimi tenkid etsin dedi. Düşündüm ki, ben işlerinden biri olmak itibarıyla daha samimi tenkitler yapabilirim. Mesela bu fırka hükümet işlerinde kendi esas programını tatbik edecek. Bunlar tatbik edilirken memleket işleriyle çok uğraşmış, benim gibi çok samimi, fakat daha olgun ve kendi yönlerinden tenkitlerini yapacak bir unsur olarak namzedliğimi koyuyorum. Program koymayacağım. Çünkü programımda herşey vardır. Bu memleketde kadınlar için ne lazımsa feragatle hepsini yaptım. 24 senelik mesaim meydanda. Sonra benim muhtelif mekteplerde okuttuğum talebeler var. Hepsine nasıl yurt aşkını verdiğimi herkes bilir"²⁷ Ancak, tek parti döneminde, bağımsız aday olmak için bile, partinin desteğini almak gerekiyordu ve Nezihe Muhittin bu desteğe sahip değildi.

Daha sonra roman yazarak geçimini sürdürecektir, hayatının son yıllarında akli dengesini yitirecektir. Mutsuz bir evlilik geçiren Nezihe Muhittin, toplumun tükettiği bir kadın olarak hayata gözlerini küskün olarak kapamıştır. Nezihe Muhittin yaşamı boyunca çok arzuladığı milletvekilliğini elde edemedi ama, geride bıraktığı eserlerle²⁸, kendini bugüne ulaştırabilme şansına sahip oldu.

Nezihe Muhittin Bir Aşk Böyle Bitti adlı romanında kadın ve erkek arasındaki eşitlik konusuna değinir, aşkla kendini gerçekleştirme arasındaki gelişkiye dikkat çeker. Aşağıda bu romandan alıntı yapılan bölüm onun toplumdaki cinsiyet kimlik ve kalıplarının farkında olduğunu gösterir:

Meral gözlerini açarak:

– Nasıl tehlike? diye sordu. – Tehlikede kadın erkek farkı var mı?

Doktor Suat gülümseyerek devam etti:

– Bu anladığımız tarzda bir tehlike değil... Bu kadar hudutsuz bir irade... Bu yılmaz cesaret..

Meral zevkle sözü tamamladı:

– Bir kadın için mükemmel bir silahtır.

Doktor Suat kuvvetle reddetti:

– Asla! Çünkü bu meziyetler sizi bizim cinsiyetimize yaklaştırmış oluyor...

– Mükemmel... ideal bir şey işte...

– Bilakis! Biz erkekler kendi hasletlerimizi çok kıskançlıkla benimsemiş mahluklarız... Onları başka cinste görmeye alışkın değiliz... Çünkü artık onlara karşı acıma hissimiz kalmaz.

Meral öfkelenmişti:

– Demek siz erkekler kadına, kedi yavrusu gibi acıaktan zevk alıyorsunuz ha!

Doktor Suat ağır başlı ve ciddi sesiyle devam etti:

– Evet Meral Hanım! Biz erkekler kadını kendimizden daha zayıf

hissetmedikçe ona acımayız... Ve sevmeyiz. Ve hayatta acınmamak, sevilmemek demektir. Bir kadın için bu çok acıdır. Erkeğin kadına karşı fedakarlığı, aşkı, korumak hissi, aile temeli... Hep onun sevimli zaafına karşı duyduğumuz bu edebi şefkattir.²⁹

Nezihe Muhittin aynı romanda cinsiyetlere dolayısıyla iki kutba bölünmüş dünyada aşkın çok zor olacağına değinir. Çünkü rekabete yönlendirilen erkekler kendilerinden yukarı olan kadınları istemezler, ama kadınlar aynı zamanda kendi statüleri açısından birer gösterge oldukları için daha aşağı konumda olmalarını da istemezler:

- Bir erkek kendinden yüksek, kendine müsavi bir kadını da sever. Fakat bu sevgide biraz da kin ve intikam vardır. Böyle bir sevgi sakın, ruh okşayıcı olmaktan ziyade bir mücadele, bir fırtına halinde başlar. Kadın mağlup edinceye kadar devam eder.

- Sonra biter mi?

- Hayır, kadın mağlup olduktan sonra asıl şefkatli aşk başlar.

- Ya kadın mağlup olmazsa. Ya erkeğin önünde eğilmeyecek kadar kahramansa?

- Kahraman! Kahraman! diye tekrarladı. Kahraman bir kadını aşka sevmiş bir erkek tasavvur edemiyorum. Fakat her kadın bilaistisna kahraman ve cesur erkekleri severler... Bu histe kadının sokulmak ve sığınmak ihtiyacından gelir.

Meral öfkeyle kızaranak:

- O halde, dedi, erkekler miskin kedi yavrularından hazzediyorlar desenize!

Suat yine bir kahkaha arasında:

- Eh biraz öyle, diye cevap verdi³⁰

Nezihe Muhittin, farklılık temelinde bir eşitlikten yanadır. Bu eşitlikte kadınlar kendi kimliklerine sahip çıkarak toplumsal planda eşitlik talebinde bulunabilirler. İki cins birbirine hiç benzemeyen şekil, bünye, seciye ve ahlakla inkişaf ederek hayat pilinin müspet ve menfi kutuplarını teşkil ederler: "Meharet, bu iki kutup arasına iyi yaşamamızı temin eden bir hayat cereyanı geçirebilecek kabiliyette bir nakil rabtedebilmektir. Şimdiye kadar bizler içtimai hayatımızı, kurdetimizin tek kutbu ile idare etmek istedik, diğer kutbu ihmal ettik. Hayat yürüdü, fakat noksan ve sakım kaldı. Biz hakiki feministler, içtimai ve siyasi hukuku ancak, hayat pilinin iyi işleyebilmesi ve maşeri vastın kuvvetli teamülleri için istiyoruz. Pilin tam ve mükemmel kudretini ise elektrotların icap eden hususi vasıflarında görüyoruz(...) İki cinsin birbirine benzemesi bizim istediğimiz neticeyi vermez. Asıl benzememektir ki içtimai müvazene ve kudretin tecellisine esas teşkil eder."³¹

Sonuç

Türkiye'de feminizm, kadının kurtuluş mücadelesinin dışında, içinde yaşanan dönemin mantığına göre de çeşitli amaçlar yüklenmiştir. Osmanlı döneminde bu devletnasıl kurtarılabilir? sorularına, kadınlar, "Ancak kadınlığın yükseltilmesiyle" yanıtını vermişler, kadının kurtuluşu ile toplumun kurtuluşu arasında paralellik kurmuşlardır. Cumhuriyet döneminde ise toplumun modernleşmesi kadının değişimiyle neredeyse özdeş tutulmuş, kadının kurtuluşu yeni toplumsal yapının eksiksiz

olarak inşa edilmesine bağlanmıştır. Bu dönemleri yaşayan kadınların bilincinde, egemen söylemin izlerini bulmak mümkündür. içinden geldikleri sınıf ve ilişkide buldukları kadınlar da, dönemin mücadele veren kadınlarının bilinçlerinin farklı biçimlenmesine neden olabilir. Bunu Ulviye Mevlan ve Nezihe Muhittin örneğinde gözlemlemek mümkündür. Ulviye Mevlan kadının toplumdaki rolünü yine vurgular ama onda Nezihe Muhittin'de görülen elitist yaklaşımın izlerine rastlamak mümkün değildir. Resmi eğitim almamıştır. Kendi yaşam deneylerinden elde ettiği bilinçle hareket eder. Kadın alanlarında yaşayan, kadın dayanışmasını bilen ve ona inanan, kendini gerçekleştirmek isteyen her kadına seslenebilen bir kadındır. Nezihe Muhittin ise, dönemin egemen eğitim anlayışına göre eğitildiğinden ve ayrıcalıklı bir sınıftan geldiğinden daha elitistdir, kadın konusundaki bilinci de dönemin egemen bilincine denk düşer.

Nedir dönemin hakim bilinci? Batılı, eğitilmiş, seçkin, aydın kadın tipi! "Geriyiz, modernleşmeliyiz, kadın da erkek gibi yeni toplumu inşa edecek unsurlardan biri olarak modernleşme siyasetinde yerini almalıdır." Bu yeni bir kadın tipini getirir: meslek sahibi olan, eğitilmiş, evini, ailesini ihmal etmeyen ama toplum içinde çalışan bir kadın tipi. Bunu Nezihe Muhittin'in yazılarında görmek mümkündür. Üstelik o sadece kadın alanında kalmamış, ekonomiden siyasete farklı alanlarda söz söyleyebilmiştir. Ama yazılarında kadın dayanışmasından ziyade "ben" vurgusu hakimdir. Bu bazen tehlikeli boyutlara varabilmektedir. 1931'de yazdığı Türk Kadını isimli, kadınların geçmişteki faaliyetlerini anlatan kitabı buna en iyi örnektir. Bu kitap, dikkatle okunmalıdır. Hareketin odağına kendisini oturtan Nezihe Muhittin, diğer kadınların yaptıklarını küçümseyip, kayda geçmediği için, örneklerini bugün de bulabileceğimiz kadın tarihi yazımındaki önemli bir açmaza kendi de düşmüş, kadınların görünmezliğine bir katkı da kendisi yapmıştır.

Marjinal konumdaki gruplarda, zaman zaman kendi işlerindeki diğer grupların deneylerini olumsuzlaştırıp, baskı altına alabilir. Bu durum deneyimin önemli olduğu muhalif bir hareket olan kadın hareketi içinde de yaşanabilir. Deneyimin cinsiyet, toplumsal sınıf, etnik grup gibi kavramlarla ele alınmasında yarar vardır. Aksi takdirde Nezihe Muhittin'in yaptığı gibi, yalnızca bazı grupların deneyimleri aktarılırken diğerlerinin yaptıkları gözden kaçırılacaktır.

Nezihe Muhittin, sadece kendinden ve dönemin ünlü kadınlarından bahsettiği kitabında, kendisinin ilk yazılarının yer aldığı Kadınlar Dünyası dergisini belirgin bir şekilde küçümser. Kadınlar Dünyası'nın Mevlanzade Rifat tarafından haramine izafe edildiği ömrünün çok kısa sürdüğü, dergiyi okuma yazma bilmeyen kadınların çıkardığını anlatır. Hareminden kasıt Ulviye Mevlan'dır. Hepsini çok iyi tanıdığı kadınların ismini zikretme gereğini bile hissetmez: "Mevlanzade tarafından tesis edilip müessirlik sıfatı okuyup yazması bile olmayan haremine izafe edilen Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyetinden bahsetmek ihtiyacını duymuyorum. Çünkü sözde kadın cemiyetinin arasında okuyup yazan, akli eren yalnız iki hanım vardı. Biri şair Nezihe Yaşar, diğeri bir muallim hanımdan [ismini bildiği halde Aziz Haydar'ı zikretmemesi dikkate değerdir] ibarettir. Bu cemiyet çok ömürlü

olmamıştı; hiç bir iş yapmadan ademe karıştı (s. 50-51). Bir diğer benzer ifade, "Bir aralık ömürleri bir hafta on gün nihayet iki üç ay devameden, Asri Kadın, Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan, Müdafaa-ı Hukuk Kadınlar Şubesi gibi bir takım kadın cemiyetlerinin ortaya çıkmaları ile kapanmaları hemen hemen aynı tarihe isabet etmiştir. Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Babanzade (Mevlânâzade demek isteniyor) Rifat Bey tarafından tesis edilerek bir de Kadınlar Dünyası namıyla bir mecmua neşr edilmiştir" (s. 85).

Ulviye Mevlan ve derneği hakkındaki doğru bilgileri araştırıldığında bulmak mümkündür. Bu da tarih araştırmalarını hiyerarşiden arındırmak sayesinde olabilecektir. Bu durum kadın tarihi çalışmalarında sözlü tarih ve otobiyografilerin önemini bir kez daha kanıtlıyor. Deneyimler farklı olduğu için sözlü tarih yöntemini kullanmak zorunlu hale geliyor. Ancak bu şekilde araştırmacılar kadın yaşantılarına ulaşabiliyor ve diğer kadınların deneyimlerinin hasıraltı edilmesini önleyebiliyorlar. Nitekim Ulviye Mevlan hakkında elde edilen bilgiler bu yolla olmuş, tarihte üzeri atlanmış deneyim bu yolla ortaya çıkarılmıştır.³²

Ulviye Mevlan ve Nezihe Muhittin: Yirminci yüzyılın başında Türkiye'de sesini duyuran kadın hareketinin ön saflarında yer almış iki kadın. Bu kadınlartoplumun kendilerine dayattığı cinsiyet kimliklerine karşı çıkıp, politikalar üretmişlerdir. Ulviye Mevlan kadın olarak kendisine dayatılan kimliğe karşı çıkışı sadece yazılarında değil, bizzat yaşamıyla da göstermiş, kendinden on yaş küçük erkekle evlenerek toplumdaki klasik ahlak anlayışının karşısına çıkabilmiştir. Nezihe Muhittin, politik yelpaze içinde kadın politikasına uygun yerde bulunmuş, kendisi engellendiğinde ise muhalefet etmekten çekinmemiştir. Her iki kadın da kendilerini gerçekleştirirken bu gerçekleştirmenin getirdiği bedelleri ödemekten de kaçınmamışlardır. Farklı kökenden farklı bilinçten geldiklerinden, deneyimleri ve mücadele biçimleri farklı olan bu iki kadın, ancak kendi farklılıkları içinde tanımlandıklarında, hak ettikleri yeri bulmuş olacaktırlar.

Dipnotlar

1 Gisela Bocak, "Historische Frauenforschung: Fragestellungen und Perspektiven", (ed) Karin Hausen, Frauen Suchen Ihre Geschichte, Verlag C.H. Beck, München, 1983, p. 24-62; Joan Wallach Scott, "The Problem of Invisibility", ed: Jay Kleinberg, Retrieving Women's History, Berg Publishers, Oxford, 1988, s. 5-29.

2 Ruth Roach Pierson, "Erfahrung, Differenz, Herrschaft und Stimme in der Kanadischen Frauengeschichtsschreibung", L'Homme, Minderheiten, 3. Jg. Heft 2, 1992, s. 7-31.

3 Bu konuda bkz: Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis, İstanbul, 1994; Serpil Çakır, "Die Historische Entwicklung der Fraubewegungen in der Türkei vom Osmanischen Reich bis zur Türkischen Republic", ed: Ayşe Eisin, A. Kaputanaoğlu, Die Türkische Frauenbewegung, Verein der Studenten aus der Türkei Karlsruhe e.v. Karlsruhe, 1993; Aynur Demirdirek, Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Hikayesi, imge Yayınevi,

Ankara, 1993.

4 Bilgi için bkz: istanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası, Yayına hazırlayanlar: Zehra Toska, Serpil Çakır, Tülay Gençtürk, Sevim Yılmaz, Selmin Kuş, Gökçen Art, Aynur Demirdirek, Publisher Metis, istanbul, 1993; Serpil Çakır, II. Meşrutiyette Kadın Hareketi ve Osmanlı Kadın Hareketi, Doktora Tezi, istanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, istanbul, 1991.

5 Osmanlı kadın dernekleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Serpil Çakır, "Osmanlı Kadın Dernekleri" Toplum Bilim, Bahar, no: 53, 1991, s. 139-157.

6 Ulviye Mevlan, "Feride Mağmum Hanımefendiye Cevabım", Kadınlar Dünyası, 6 Mart 1921, no: 194/10, s. 6.

7 "Açık Muhabere", Kadınlar Dünyası, 12 Haziran 1913, n:9.

8 Ulviye Mevlan, "Düşünüyorum", Kadınlar Dünyası, 2 Mart 1918, no: 163.

9 Ayrıntılı bilgi için bkz: Serpil Çakır, "Osmanlı Kadınının Yeni Bir Kimlik Kazanma Aracı: Osmanlı Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti", Tarih Toplum Dergisi, Haziran 1989.

10 Ulviye Mevlan, "Düşünüyorum", Kadınlar Dünyası, 1 Haziran 1918, no: 176.

11 Nimet Cemil, "Yine Feminizm, Daima Feminizm", Kadınlar Dünyası, 19 Şubat 1921, no: 194/8.

12 "Hukuk-ı Nisvan", Kadınlar Dünyası, 4 Nisan 1913, no. 1.

13 Ulviye Mevlan, "Düşünüyorum", Kadınlar Dünyası, 11 Mayıs 1918, no. 173.

14 Ulviye Mevlan, "Düşünüyorum", Kadınlar Dünyası, 25 Mayıs 1919, no: 175, s. 2.

15 Ulviye Mevlan, "Düşünüyorum", Kadınlar Dünyası, 22 Mart 1918, no. 166, s. 2.

16 Ulviye Mevlan, "Düşünüyorum", Kadınlar Dünyası, 25 Temmuz 1918, no. 184, p. 2.

17 Ayrıntılı bilgi için bkz: Serpil Çakır, "Bir Osmanlı Kadın Derneği: Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği", Toplum ve Bilim, Bahar, no: 142, 1989, s. 91-97.

18 Toplumsal yaşamdan soyutlanmış olsa da, 1882'ye dek nüfus sayımına alınmasa da, 1900'lerin başındaki Türk kadınının siyasetle ilgisinin hayli geliştiği söylenebilir. 1900'lerin çok öncesinde de kadın siyasetle ilgilenmişti. Eski Türk Devletlerinde naibeler olduğu gibi, islam devletlerinde kadın hükümdarlar da vardı. Bilgi için bkz: Bahriye Üçok, islam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1981. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra tehditkâr ve eylemci tavırlarıyla kadınların siyasete olan ilgilerini somutlaştırmalarına tanık olunmuştur. Bu taleplerden biri, meclisin açılış görüşmelerini izlemeye yönelik olandır ve 17 Aralık 1908 tarihli Servet-i Fünun Dergisinde haber olarak şöyle verilmiştir:

"Geçen gün islam kadınları ittihat Terakki Cemiyeti merkezine müraccatle Meclis-i Mebusan'ın resmi küşadiyla ıçtima'atında hazır bulunmak istediklerini söylemişler ve eğer hristiyan kadınlarının bulunmasına müsaade edilirse kendilerinin de be-hema-hâl kafes arkasında müzarekâtı isti'mallerine müsaade edilmesini hristiyan kadınlarına müsaade verilip de kendilerine

verilmezse, geçenlerde İngiliz parlamentosu önünde İngiliz kadınlarının yaptığı gibi, nümayişler icrâ edeceklerini dermiyan eylemişlerdir.

19 "Kadınlar Halk Fırkası", Süs, no: 2, s. 3. Ayrıca bkz: Zafer Toprak, "Cumhuriyet Halk Partisinden önce Kurulan Kadınlar Halk Fırkası", Tarih ve Toplum, no. 51, Mart 1988.

20 Program için bkz: Türk Kadınlar Birliği Nizamnamesidir, Matbaa-ı İhsan ve Şürekası, 1340 (1924).

21 Nezihe Muhiddin, "Kadın Yolunun Şiari", Kadın Yolu, no: 1, 16 Temmuz 1925, s. 2.

22 Nezihe Muhiddin, "a.g.m."

23 Nezihe Muhiddin, Türk Kadını, Numune Matbaası, İstanbul 1931, s. 49.

24 Bernard Caporal, Kemalizm'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1982, s.

25 Cumhuriyet Gazetesi, 26 Mayıs 1929.

26 Yarın Gazetesi, 3-5 Eylül 1930.

27 Cumhuriyet Gazetesi, 6 Şubat 1934.

28 Nezihe Muhittin'in basılmış 20'den fazla romanı vardır. 1929'da yazdığı Benliğim Benimdir Almanca'ya çevrilmiştir. Sebah-ı tebah, Ateş Böcekleri, Bir Aşk Böyle Bitti, Avare Kadın, Bir Yaz Gecesiydi, Sabah Oluyor, Aşk ve Evlilik Hikayeleri: Türk Kadını kitaplarından bazılarıdır.

29 Nezihe Muhittin, Bir Aşk Böyle Bitti, İnkılap Kitapevi, 1943, s. 7-8.

30 age, s. 11-12.

31 Türk Kadını, Nezihe Muhittin, Türk Kadını, "Ben Feminizmi nasıl anlıyorum", Numune Matbaası, İstanbul 1931, s. 5-12.

32 Ulviye Mevlan'ın evlatlığı ve yeğeni Nezihe Civelek'le yapılan görüşmeler 8-10 Ekim 1990'da İstanbul'da gerçekleşmiştir. Görüşmede bir başka kaynağın varlığı da öğrenilmiştir: Ümit Eker, "Ulviye Civelek", Kadın Gazetesi, Mayıs 1971, 25. sayı, s. 10-11.

